

Фінансується
Європейським
Союзом

DRC DANISH
REFUGEE
COUNCIL

Швидка оцінка потреб у захисті – евакуація

Сумська область – травень 2025 року

© ДРБ Україна, Сумська область, 2025, Христина
Пашкіна

Вступ

Ситуація з безпекою в Сумській області значно погіршилася в березні 2025 року, коли було зафіксовано щонайменше 6,927 вибухів через обстріли з боку Збройних сил Російської Федерації. Ці бойові дії призвели до загибелі щонайменше 14 осіб та поранення 148 осіб. Особливе занепокоєння викликала поява та подальше розширення «сірих зон» (небезпечних прикордонних територій, які не перебувають під повним контролем жодної зі сторін конфлікту, для яких характерні часті обстріли, обмежена державна присутність та обмежений гуманітарний доступ) у Юнаківській та Хотинській громадах, що вказує на території зі зниженим контролем і підвищеним ризиком для цивільного населення.

Погіршення безпекової ситуації спонукало місцеву владу видати розпорядження про обов'язкову евакуацію в кількох прифронтових громадах. 13 березня Рада оборони Сумської області ухвалила рішення про евакуацію мешканців з восьми населених пунктів Юнаківської та Миропільської громад у зв'язку з ескалацією бойових дій та різким збільшенням кількості обстрілів (Суспільне, 13.03.25 [Евакуація із Сумщини: що відомо на сьогодні — Суспільне Суми](#)). Згодом, 27 березня, влада поширила розпорядження про евакуацію ще на чотири населених пункти Краснопільської громади — Осоївку, Хмелівку, Веселе та Лозове — після помітної активізації обстрілів у цьому районі (Укрінформ, 27.03.25 [На Сумщині ще з чотирьох сіл оголосили обов'язкову евакуацію](#)).

Найбільший удар припав на мешканців Юнаківської та Краснопільської громад. Юнаківська громада повідомила про 2,284 вибухи. Краснопільська громада зіткнулася з 1,884 вибухами, включаючи тривожну частоту застосування керованих авіабомб (596 інцидентів). Ці жорстокі обстріли спричинили масштабні фізичні руйнування, переміщення та значний психологічний стрес серед місцевого населення (Цукр, 03.2025 [Показуємо на мапах обстріли Сумщини в березні — Цукр](#)). На початку квітня зусилля з евакуації активізувалися по всій області. Лише в Краснопільській громаді за два тижні було евакуйовано близько 4,000 осіб, в результаті чого залишилося лише близько 150 мешканців, переважно літніх людей, які або вирішили залишитися, або планували виїхати пізніше (Еспreso.TV, 02.04.2025, [global.espreso.tv](#); Українська правда, 28.03.2025, [Українська правда](#)).

5 травня 2025 року влада оголосила про евакуацію мешканців ще двох прикордонних міст Сумської області — Ворожби та Білопілья — через посилення обстрілів та погіршення умов безпеки. За даними з відкритих джерел, сукупне населення цих міст перевищує 10,000 осіб. Обидва міста розташовані вздовж залізничної лінії Суми-Київ, що викликає занепокоєння щодо потенційних перебоїв у роботі критично важливих маршрутів цивільного транспорту та ширших логістичних наслідків. Збільшення кількості наказів про евакуацію свідчить про подальшу ескалацію бойових дій і зростання масштабів переміщення населення в регіоні.

Методологія оцінки

ДРБ провела швидку оцінку потреб у захисті в Сумській та Лебединській громадах Сумського району. Оцінка не була поглибленим дослідженням, а скоріше коротким оглядом ключових ризиків у сфері захисту, з якими стикаються евакуйовані, проблем, з якими вони стикаються в процесі евакуації, а також оцінкою сприйняття евакуйованими безпеки та їхніх намірів щодо безпеки. Оцінка мала на меті доповнити регулярні та поточні заходи з моніторингу захисту, що

здійснюються ДРБ у цільових районах. Збір даних проводився з 25 березня по 28 квітня 2025 року.

ДРБ провела чотири фокус-групові дискусії (ФГД), в яких взяли участь 36 евакуйованих, зокрема 20 жінок і 16 чоловіків. Ще 21 інтерв'ю з ключовими інформаторами (ІКІ) було проведено з евакуйованими особами та постачальниками послуг, залученими до процесу евакуації, серед яких було 13 жінок і 8 чоловіків. Для відбору учасників дослідження ДРБ використовувала суміш випадкової та цілеспрямованої вибірки. Усі інтерв'ю проводилися особисто підготовленими співробітниками з питань захисту. Хоча оцінка мала на меті врахувати питання різноманітності серед учасників, вона не є репрезентативною для всіх різноманітних груп в Україні.

Результати оцінки

Процес евакуації

Результати оцінки свідчать про те, що досвід евакуації значно відрізнявся в різних громадах Сумської області протягом березня-квітня 2025 року. Повідомлялося, що деякі евакуйовані отримали вигоду від своєчасних повідомлень завдяки поквартирному інформуванню місцевими посадовими особами та телефонним дзвінками, що дозволило підготуватися до виїзду. Однак, за повідомленнями, інші зіткнулися з несподіваною евакуацією, спричиненою раптовою активізацією бойових дій, зокрема повітряними бомбардуваннями, артилерійськими обстрілами та атаками безпілотників, що призвело до зростання ризиків і викликів.

У таких громадах, як Миропілля та Юнаківка, учасники оцінки повідомили, що евакуація була відносно організована місцевою владою, поліцією та волонтерськими групами. Зокрема, респонденти часто згадували спеціалізований підрозділ поліції з евакуації, відомий як «Білі янголи», як такий, що відіграє вирішальну роль у проведенні евакуації. Повідомлялося, що волонтери також зробили значний внесок, евакуюючи вразливих осіб, зокрема людей з інвалідністю, які потребували носилок і ковдр. Літня учасниця оцінки з Краснопілля, яка евакуювалася разом зі своїм чоловіком на власному автомобілі, повідомила: **«Люди знали, що Білі янголи проводять евакуацію щодня, тому збиралися о 5-6 годині ранку і чекали на них»**. Респонденти підкреслили значну участь неурядових організацій та підрозділу поліції «Білі янголи», які координували з місцевою владою евакуацію мешканців з районів, що зазнали сильного ураження.

Свідчення, зібрані під час ключових ІКІ та ФГД, виявили значні розбіжності в досвіді підтримки евакуації, навіть у межах одних і тих самих громад. Деякі респонденти з Білопільської та деяких частин Краснопільської громад (включаючи Угроїди та віддалені села поблизу кордону) повідомили про відсутність скоординованої евакуації, описуючи сценарії, коли мешканці були змушені самотійно евакуюватися в умовах активних бойових дій. **«З Білопільської громади ми виїхали самі. Перед евакуацією до нас прийшов староста [голова громади] і сказав про евакуацію і про те, що ми маємо виїхати»**, – поділився один з учасників ФГД. Інший зазначив: **«У нашому селі ніхто нічого не організовував. Якби мене не забрали солдати, я б помер від втрати крові. Дрон залетів у мій будинок»** (Білопільська громада).

Ці контрастні досвіди, як видається, зумовлені кількома перехресними чинниками, включаючи час евакуації (до, під час обов'язкового наказу або наприкінці евакуації, коли

ситуація з безпекою ще більше погіршилася), рівень соціальних зв'язків людей, а також географічне місце розташування. Евакуйовані, які виїхали до видання обов'язкових наказів, часто не мали доступу до організованого транспорту, тоді як ті, хто проживав у віддалених або прифронтових населених пунктах, повідомляли про майже повну відсутність організованих заходів з евакуації. Як пояснив один евакуйований з Миропільської громади: **«Евакуації не було. Нам пощастило, що громадський транспорт ще працював. Але багато хто їхав на велосипедах або йшов пішки до Рибиці»**. Інший учасник ФГД додав: **«Ми виїхали з села на мотоциклі... прямо перед нашими очима були оптоволоконні кабелі дронів. Нам довелося самим розчищати від них дорогу»**.

У деяких районах люди похилого віку та ті, хто не має інтернету або смартфонів, мали менше шансів вчасно отримати інформацію про евакуацію. **«Інформація про евакуацію була розміщена на Фейсбуці, але звідки старій, глухій, самотній людині знати про це?»** – запитала літня пара з Краснопілля. Літня жінка з Юнаківки зазначила: **«Було б краще, якби про евакуацію оголосили по радіо, тому що багатьом людям довелося дізнатися про це самотійно»**. Жінка, евакуйована з Краснопілля, розповіла, що її племінниця знайшла важливу контактну інформацію в Інтернеті, підкресливши труднощі, з якими стикаються люди похилого віку, які не мають доступу до Інтернету або смартфонів. **«Співробітники Міністерства з надзвичайних ситуацій об'їжджали село, оголошуючи про евакуацію через гучномовці, але я не могла чітко розібрати, – пояснила вона. «Мені довелося йти пішки 9 кілометрів, щоб дістатися до місця евакуації»**. Крім того, багато респондентів повідомили про недостатнє офіційне інформування про плани евакуації. Натомість поширення інформації значною мірою покладалося на цифрові платформи, які часто недоступні для багатьох літніх мешканців, а також на водіїв, які надавали оновлення в режимі реального часу під час перевезення. 69-річна жінка розповіла про спонтанну евакуацію після того, як її помітила гуманітарна організація, наголосивши на повній відсутності комунікації про процес евакуації заздалегідь.

Кілька респондентів підкреслили необхідність не лише організованої евакуації, але й чіткого інформування про процес. Як підкреслив один з учасників: **«Необхідно не тільки організувати процес евакуації, а й пояснити, куди люди їдуть, де вони будуть жити і як довго»**. Багато респондентів підкреслили життєво важливу роль водіїв евакуаційного транспорту як первинних джерел інформації під час транзиту, які надають важливі деталі про пункти призначення, наявні місця для проживання та найближчі наступні кроки. 63-річний чоловік з інвалідністю з Краснопілля розповів про свій досвід: **«Мене забрали прямо з дому представники місцевої влади. Водій пояснював протягом всієї поїздки, куди ми прямуємо і чого очікувати»**. Однак він зазначив, що довелося чекати три дні після реєстрації через високий попит і обмеженість транспортних можливостей. У деяких населених пунктах, включаючи Краснопілля, повідомлялося, що місцева влада складала такі неофіційні списки за власною ініціативою, щоб краще організувати евакуацію і спланувати транспортні можливості.

Інший евакуйований з Хмелівки високо оцінив зусилля місцевої громади, зазначивши: **«Громади склали списки заздалегідь, зв'язавшись з жителями в індивідуальному порядку, щоб підтвердити їхню готовність до евакуації»**.

Інші евакуйовані також підкреслили логістичну проблему, зазначивши, що існував лише один централізований пункт евакуації. Евакуйований з Краснопілля розповів: **«Коли ми виїжджали, не було ні електроенергії, ні зв'язку. І як можна евакуйоватися лише в одному місці?»** Літня жінка з Краснопільської громади поділилася своїм досвідом евакуації: **«Масова евакуація була організована просто неба. Літали дрони. Ми боялися туди йти. У нас ще є бабуся 97 років. Вона не ходить. Білі янголи допомогли нам виїхати»**.

Учасники оцінки повідомили, що умови евакуації дуже різнилися, при цьому часто накладалися суворі обмеження на особисті речі через обмежений простір транспортних засобів. 75-річна жінка з Краснопілля пояснила: **«У нас було лише 10 хвилин, щоб упакувати ліки та змінний одяг, тому що простір був дуже обмежений»**. Аналогічно, 55-річна жінка з інвалідністю з Хмелівки розповіла: **«Я могла взяти лише найнеобхідніші речі, оскільки в мене були милиці, що унеможливило взяти більші речі, наприклад, постільну білизну»**.

Незважаючи на певні організаційні успіхи, залишаються значні прогалини в підтримці маломобільних та ізольованих літніх мешканців, які часто покладаються виключно на зусилля волонтерів. 62-річна жінка з Краснопілля зазначила: **«Багато людей похилого віку та інвалідів залишилися без будь-якої підтримки з боку місцевої влади; волонтери були їхньою єдиною надією»**.

Загалом, хоча деякі евакуації були організовані місцевою владою та гуманітарними організаціями на високому рівні, значні неузгодженості по всій Сумській області посилювали ризики у сфері захисту, особливо для вразливих груп населення.

Доступ до інформації та послуг після евакуації

Евакуйовані часто повідомляли про недостатній і непослідовний доступ до інформації про етапи евакуації та після прибуття. Багато людей не знали про місце призначення, умови, в яких вони перебуватимуть, або про те, яку допомогу вони можуть отримати. Як зауважив один з учасників фокус-групи: **«Необхідно організувати не тільки виїзд, але й пояснити, куди люди їдуть і де вони будуть жити»**. Відсутність ясності сприяла підвищенню тривоги і розгубленості, особливо в моменти від'їзду.

Інформацію про послуги, житло та доступну підтримку часто надавали водії евакуаційного транспорту, хоча якість і повнота цієї інформації була різною. Хоча деякі евакуйовані були поінформовані під час подорожі, інші розповідали, що відчували себе розгубленими і невпевненими. **«Немає інформації про доступні гуртожитки»**, – заявив один з учасників, підкресливши значну прогалину у своєчасному та доступному інформуванні. Багато евакуйованих спочатку не знали, де вони будуть проживати після від'їзду. Одна жінка з Краснопілля пояснила: **«Ми приїхали до Сум і не знали, куди і до кого можна піти, тому зняли квартиру на 2 дні за 3,000 гривень. Поки ми не звернулися до транзитного центру за консультацією, у нас не було плану подальших дій»**.

Після прибуття транзитні центри в Сумах відіграли вирішальну роль у подоланні інформаційної прогалини. Респонденти постійно повідомляли, що отримували там детальну та структуровану допомогу. 65-річна евакуйована з Хмелівки розповіла: **«У транзитному центрі все розповідають: де зареєструватися як ВПО, де отримати довідку про обов'язкову евакуацію, яку допомогу можна отримати»**. Інша сім'я додала: **«Коли ми приїхали до транзитного пункту, нам пояснили, що тут відбувається, до кого звертатися, які документи потрібні та яку допомогу ми можемо отримати»**. Однак, частою скаргою були довгі черги, що, як повідомлялося, призводило до затримок у наданні послуг.

Доступ до інформації особливо обмежений для людей похилого віку, осіб з інвалідністю та тих, хто не має смартфонів або Інтернету. Респондент з колективного центру зазначив: **«Ми хочемо знати новини, ситуацію в країні, чи будинок у безпеці. Але наші телефони старі, кнопкові, й у нас немає телевізора»**. Пропозиції включали розміщення друкованих оголошень у місцях загального користування або безпосереднє поширення інформації

комендантами гуртожитків та місцевими чиновниками. **«Бажано, щоб комендант гуртожитку сказав нам, або представники громади зателефонували і розповіли про доступну допомогу»**, – запропонував один з учасників.

Доступ до медичних послуг був ще однією проблемою, про яку повідомлялося, особливо для евакуйованих з проблемами пересування або хронічними захворюваннями. На цьому наголосив 63-річний чоловік з інвалідністю: **«Не вистачає транспортних послуг для евакуйованих з обмеженою мобільністю до державних і медичних установ»**. Хоча деякі респонденти повідомили, що змогли зв'язатися з сімейними лікарями за телефоном або отримати візит додому, ця підтримка не була рівномірною. **«Наша лікарка переїхала сюди, в Суми. Вона також приймає людей за телефоном»**, – розповів один з учасників. Інший поділився: **«До моєї мами, коли вона захворіла, лікар приходив до нас у гуртожиток»**.

Крім того, багато евакуйованих підкреслювали потребу в психосоціальній підтримці. Часто повідомлялося про почуття самотності та розгубленості. Респондент ІКІ відзначив необхідність **«допомоги у вирішенні логістичних питань, соціальної та індивідуальної підтримки, організації спільного дозвілля для евакуйованих, щоб люди не відчували себе розгубленими і самотніми – настільні ігри, перегляд телепередач, прослуховування радіо»**.

Виникли також бар'єри в отриманні юридичних та адміністративних послуг. Втрата або відсутність документів ускладнює доступ до допомоги або компенсації, особливо серед людей похилого віку. Один із надавачів послуг пояснив, що **«багато людей, особливо з віддалених сіл, не мають жодних документів на свої будинки. Або він був побудований, але документи не були оформлені. Або купили під розписку»**. Кілька евакуйованих розповіли, що під час евакуації вони забули або втратили необхідні документи, що суттєво вплинуло на їхню здатність зареєструватися для отримання допомоги. Один з учасників фокус-групи заявив: **«Мої документи на будинок залишилися вдома. Я не знаю, чи мій будинок досі цілий»**. Інший респондент пояснив: **«Я не маю права власності на свій будинок. Я купив будинок у 1985 році. Тоді з документами було простіше... Зараз дуже багато документів. У мене є тільки посвідка на проживання»**.

Евакуйовані особи похилого віку та особи з інвалідністю зіткнулися з додатковими проблемами в доступі до адміністративних послуг через обмежену мобільність і фінансові обмеження. 63-річний чоловік з інвалідністю поділився: **«Я не отримую пенсійні виплати і маю їхати до пенсійного фонду в Суми, щоб вирішити це питання. Але я страждаю на коксартроз – кульгаю і відчуваю сильний біль під час ходьби. Я не можу дістатися туди самостійно на громадському транспорті, а таксі мені не по кишені»**.

Отже, незважаючи на ефективну підтримку в таких централізованих установах, як Сумський транзитний центр, до і під час евакуації зберігалися критичні прогалини в інформації. Це непропорційно впливало на людей, які перебували в найбільшій небезпеці - ізольованих, позбавлених доступу до цифрових технологій або з обмеженою мобільністю. Учасники постійно наголошували на потребі в альтернативних каналах комунікації, персоналізованих допомозі та проактивному обміні інформацією між гуманітарними організаціями та місцевою владою для забезпечення належного інформування, зв'язку та підтримки евакуйованих.

Доступ до безпечного та надійного житла

Якість і відповідність житла дуже різнилися в різних районах Сумської області. Деякі евакуйовані описували позитивний досвід, особливо в Лебедині, де вони отримали постільну білизну, їжу від волонтерів і теплі кімнати з гарячою водою. Однак ці випадки виявилися скоріше винятком, ніж нормою. **«Найбільш нагальна потреба евакуйованих, тих, хто не може самостійно винайняти житло або не має родичів, – знайти дах над головою»**, – поділився 65-річний чоловік з Хмелівки, підкресливши, що житло є центральною проблемою для переміщеного населення.

Інші респонденти зіткнулися з серйозними труднощами, починаючи від неналежної якості води, що, за повідомленнями, призвело до проблем зі здоров'ям, таких як діарея, і закінчуючи відсутністю предметів першої необхідності, включаючи засоби гігієни, кухонне приладдя та постільну білизну. **«Люди залишають усе, що мають, а решта – це лише дах над головою, і то тимчасовий»**, – заявив гуманітарний працівник, який проводив евакуацію. Один із постачальників послуг також зазначив: **«Першочерговою потребою є житло. Після трьох років війни людей нікуди вивозити. Нічого не облаштовано. Наприклад, людям надали приміщення в Шосткинській в'язниці. Це ненормально»**.

Навіть коли житло було доступне, для багатьох залишалися незрозумілими вартість, умови та тривалість проживання. Один з евакуйованих поділився: **«Сказали, що поки що люди можуть жити в цьому гуртожитку безстроково, але умови і вартість проживання в майбутньому не були озвучені»**. Інша жінка розповіла, що платить за опалення 1,200 гривень на місяць, а влітку ця сума зменшиться до 500 гривень. Також повідомлялося про непослідовний розподіл фінансової та гуманітарної допомоги, що призводить до прогалин у забезпеченні належних умов життя. Як заявив один з евакуйованих: **«Я двічі реєструвався для отримання фінансової допомоги, але досі не отримав жодних коштів»**, що свідчить про погану координацію між постачальниками послуг. Через ці фінансові проблеми багато хто не зміг розглянути альтернативні варіанти житла. 55-річна жінка з інвалідністю з Хмелівки розповіла: **«Людям нікуди йти, немає грошей, щоб винайняти житло. Всіх турбує одне питання: що робити далі, де жити»**.

Багато евакуйованих висловили сильне бажання жити окремо від чужих людей або в приватному житлі. **«Люди хочуть повернутися до своїх домівок, або мати можливість жити окремо, не в гуртожитку, в одній кімнаті з незнайомими людьми»**, – поділилася 73-річна жінка, яка зараз живе з чоловіком і донькою в колективному центрі. Відсутність приватного життя, обмежений простір і залежність від гуманітарної допомоги посилювали відчуття нестабільності та емоційної втоми.

Довгострокові житлові рішення залишалися значною мірою невизначеними, з нечіткою комунікацією щодо вартості, умов і тривалості перебування. За словами іншого постачальника послуг, **«У селах будинки коштують 50,000 гривень, а реєстрація будинку буде ще дорожчою. Є села, де є вільне житло, але немає роботи. А в тих селах, де є робота, немає вільних будинків. І держава не бере на себе відповідальність за розселення, а перекладає її на гуманітарні організації»**.

Економічні труднощі, пов'язані з переміщенням, були постійною темою. 54-річний чоловік з інвалідністю з Юнаківки висловив свою думку: **«Важко жити в місті, їжа дорога, треба платити за житло. Як тільки ситуація зміниться, а ми всі на це сподіваємося, ми поїдемо додому»**. 58-річна мати-одиначка з Краснопілля поділилася: **«У нас немає вибору, тому що у нас немає**

грошей. Я хочу знайти будинок в місті або в селі та оселитися там зі своєю сім'єю. Я б посадила сад, щоб вирощувати власні овочі та ягоди».

Підсумовуючи, можна сказати, що хоча евакуйованим часто надавалося тимчасове житло, відсутність комплексних і гідних житлових стратегій у поєднанні з неоднозначною політикою, фінансовими обмеженнями і поганим зв'язком залишила багатьох вразливих людей і сім'ї в стані невизначеності та стресу. Необхідно терміново розробити узгоджені, доступні та інклюзивні житлові рішення для переміщеного населення – особливо для тих, хто має обмежену мобільність, інвалідність або не має жодних мереж підтримки.

Безпека та наміри

Сприйняття безпеки серед евакуйованих залишалося неоднозначним, насамперед через постійні обстріли поблизу тимчасових місць проживання. Багато респондентів часто висловлювали занепокоєння, відзначаючи продовження обстрілів у таких районах, як Суми. **«Ми відчуваємо занепокоєння, тому що місто продовжують обстрілювати. Ми регулярно користуємося укриттями»**, – повідомив один з евакуйованих. Особливе занепокоєння викликає проживання в багатоповерхових будинках, які, за словами одного з учасників, вважаються особливо вразливими: **«Якщо почнеться обстріл, будинок завалиться»**. Доступ до укриттів був особливо проблематичним для маломобільних груп населення, які значною мірою залежали від підтримки громади, щоб дістатися безпечного місця під час тривоги. Респонденти наголошували на потребі у краще обладнаних притулках, спеціально пристосованих для людей з інвалідністю.

Значні інциденти, пов'язані з безпекою в початкових місцях проживання евакуйованих, значно вплинули на їхню тривогу та рішення про евакуацію. Один респондент з Угрюди яскраво описав свій досвід: **«Вдома в останні дні будинок постійно здригався від вибухів»**. Інший евакуйований розповів про тяжкість обстрілів: **«Через сильне бомбардування ми ночували в підвалі. Це була найгірша ніч у нашому житті. Наша вулиця була повністю зруйнована, і ми бачили жахливі наслідки обстрілів»**. Крім того, багато респондентів розповіли про серйозні загрози безпеці, зокрема, про керовані авіабомбардування, ракетні удари та атаки дронів, що підкреслює гостру потребу в безпечній інфраструктурі укриття у прифронтових громадах.

Незважаючи на ці проблеми з безпекою, учасники, зазвичай, повідомляли про відсутність додаткових загроз, таких як злочинність або переслідування, у своїх тимчасових помешканнях, що свідчить про ефективне управління безпекою на рівні громади в місцях переміщення.

Більшість евакуйованих висловили сильне бажання повернутися додому, щойно ситуація з безпекою дозволить це зробити. Респонденти підкреслили емоційну та практичну прив'язаність до своїх домівок, садів та худоби. **«Ми дуже сподіваємося, що зможемо повернутися додому»**, – заявив один з евакуйованих з Краснопілля, висловивши готовність тимчасово залишитися, поки умови не покращаться. Інший учасник підтримав подібні настрої: **«Люди розуміють, що їм потрібна евакуація, але до останнього сподіваються, що ситуація з безпекою зміниться, і вони зможуть залишитися вдома»**.

Евакуйовані підкреслили різні практичні обмеження, що впливають на їхні наміри, зокрема, фінансові обмеження. **«Нам більше нікуди йти. Ми залишимося тут, доки не стане безпечно повертатися додому»**, – підсумували поширені настрої. Багато респондентів назвали високі витрати, пов'язані з орендою альтернативного житла та оплатою комунальних послуг, ключовими бар'єрами для переїзду.

Психологічні втрати від евакуації та постійної небезпеки були очевидними. Один респондент описав підвищений стрес і страх, розповідаючи про місце тимчасового проживання: **«Люди постійно чують винищувачі, вибухи. Це робить життя тут дуже напруженим і некомфортним»**. Багато евакуйованих повідомили про емоційний стрес через постійну невизначеність і часті нагадування про пережите насильство. Один з учасників розповів про потенційно травматичний момент від прямих обстрілів, зазначивши: **«Будинок культури був розбитий ракетним обстрілом, і ми залишилися без електроенергії та зв'язку»**.

Хоча більшість висловили наміри повернутися додому, деякі евакуйовані розглядали альтернативні довгострокові плани, включаючи переїзд у безпечніші регіони або проживання за межами колективних центрів з міркувань безпеки. Один респондент зазначив, що його сім'я сподівається переїхати ближче до родичів в Івано-Франківську, підкресливши, що в Сумах вони відчують постійний дискомфорт через умови безпеки.

Насамкінець, більшість евакуйованих продемонстрували бажання повернутися додому, зумовлене сильними емоційними зв'язками та практичними обмеженнями. На їхні рішення та наміри значною мірою вплинули серйозні та постійні загрози безпеці в місцях їхнього попереднього проживання, фінансові реалії та наявність заходів підтримки в місцях переміщення. Ефективні довгострокові стратегії мають визначати пріоритети покращення безпеки, чітко інформувати про наявну підтримку та забезпечувати належне надання житла з урахуванням різноманітних потреб.

Психологічні та фізичні потреби

Психологічні та фізичні наслідки евакуації для постраждалого населення Сумської області залишаються тривожно високими. Евакуйовані часто описували глибоке почуття страху, розгубленості та виснаження, викликане як самою евакуацією, так і травматичними подіями, що їй передували. Багато людей повідомляють, що вони продовжують жити в стані підвищеної тривоги, з невеликим відчуттям безпеки або стабільності навіть після переїзду. Як сказав один з учасників: **«Фізично люди відчують себе в більшій безпеці, але морально це дуже важко. Думками всі вдома»**. Почуття безпеки має вирішальне значення для процесу психологічного відновлення після дуже важкого епізоду. Якщо почуття безпеки не відновлюється найближчим часом, зростає ризик розвитку тривожних розладів, зокрема ПТСР. Надзвичайний емоційний тягар, пов'язаний з переміщенням, втратою домівок і невизначеністю майбутнього, суттєво вплинув на психічне благополуччя всіх вікових груп.

Серед евакуйованих поширеною є розповідь про постійну тривогу і безсоння, особливо в тимчасових притулках і транзитних центрах. Умови в цих установах були описані як хаотичні та психологічно несприятливі. **«Перша ніч у транзитному центрі була дуже важкою. Я не спала всю ніч, тому що не могла заснути: люди всю ніч ходили, кричали, їли, плакали, стогнали... Психологічно було важко, я всю ніч думала про те, що робити далі, як жити»**, – розповіла одна особа. Інший евакуйований додав: **«Я дуже втомився, хочу прийняти ванну і поспати. Який там сон: хтось стогне, хтось плаче, хтось ходить вночі»**.

Психологічне напруження посилюється тривалою невизначеністю їхнього становища. Люди часто описували відчуття, що вони «застрягли», не знаючи, яким має бути наступний крок і чи повернуться вони коли-небудь додому. **«Але я не знаю, що робити далі, я морально пригнічений»**, – поділився один з респондентів. Емоційний тягар часто був пов'язаний із занепокоєнням щодо житла, освіти, безпеки та розлуки з сім'єю. **«З'явилися нові теми для**

роздумів ночами: що робити далі, куди піти, де мій син буде вчитися наступного року», – розповіла інша.

Фізичний стан також викликає занепокоєння. На додаток до травм, отриманих під час обстрілів або евакуації, люди повідомляли про постійне фізичне виснаження і погіршення стану здоров'я. **«Мій фізичний стан поганий. У моєму житті порожнеча і невизначеність»,** – сказав один з учасників. Незважаючи на очевидні потреби, доступ до психологічної підтримки залишається обмеженим. Як підкреслив один літній учасник: **«Усі тут живуть у постійній напрузі та страху».**

Люди похилого віку особливо часто повідомляли про підвищену вразливість і тривожність, що посилюється фізичними обмеженнями і втратою незалежності після евакуації. Ця демографічна група неодноразово закликала до посилення психологічної та емоційної підтримки, адаптованої до їхніх конкретних обставин.

Багато евакуйованих продовжують відчувати симптоми, пов'язані з тривогою, навіть у таких, здавалося б, безпечних місцях, як Суми. Одна жінка описала постійний дистрес: **«Я відчуваю тривогу, тому що поруч обстріли. Ми тікаємо, а вони нас всюди наздоганяють. Але все одно тут безпечніше, ніж удома».** Таке відчуття, що людина ніколи не буде в повній безпеці – навіть після евакуації – може сприяти хронічному психологічному стресу і ускладнює відновлення. Зіткнення зі стресовою подією, яка перевищує здатність впоратися з нею, може активізувати у деяких людей базові захисні механізми, такі як «заперечення», що в довгостроковій перспективі може перешкоджати процесу одужання та адаптації. Чоловік, який зараз живе в гуртожитку, висловив невіру і сум з приводу ситуації, що склалася: **«Я не хочу вірити в те, що відбувається... Я все ще перебуваю в стані розгубленості та не розумію, як впоратися з новими обставинами».**

Повідомлялося, що вплив конфлікту на психічне здоров'я є поширеним і погіршується. Один з респондентів пояснив: **«Психологічний стан у всіх важкий. Раніше ми бачили війну тільки по телевізору, а тепер бачимо її в реальному житті».** Жінка також розповіла, що лікувалася від депресії та тривожного розладу. Люди, які вже мали певні труднощі з психічним здоров'ям, пов'язані з депресією та/або тривожністю, стикаються із загостренням попередніх симптомів, що ускладнює подолання теперішніх важких подій. Інша евакуйована особа висловила прямо: **«Люди думають лише про найближче майбутнє. Люди налякані та розгублені, вони не планують нічого довше, ніж на кілька тижнів».** Таке короткострокове мислення свідчить про орієнтованість на виживання, що додатково відображає масштаб дистресу і дезорієнтації серед постраждалого населення.

Загалом, психологічні та фізичні наслідки евакуації в Сумській області є серйозними і продовжують впливати на повсякденне функціонування та благополуччя людей. Існує нагальна потреба у наданні спеціалізованих послуг з охорони психічного здоров'я, психологічної та психосоціальної підтримки, особливо у приймаючих громадах та гуртожитках. Особливу увагу слід приділяти вразливим групам, таким як люди похилого віку, діти та ті, хто отримав поранення або був розлучений із сім'єю. Без комплексної підтримки довгострокове відновлення та життєстійкість евакуйованих залишаються під серйозною загрозою.

Рекомендації

На основі ключових висновків цього Звіту про швидкий моніторинг у сфері захисту пропонуються наведені нижче рекомендації, спрямовані на усунення виявлених прогалин у захисті, підвищення якості та послідовності процесу евакуації, а також посилення гуманітарної підтримки переміщеного населення в Сумській області:

1. Посилити координацію та інформаційні системи для евакуації

- Активно поширювати інформацію про існуючі гарячі лінії з питань евакуації в громадах високого ризику, особливо серед вразливих та ізольованих груп населення, використовуючи доступні та офлайн-канали (низька обізнаність респондентів свідчить про те, що на цей час вони використовуються недостатньо).
- Заохочувати місцеву владу в громадах з високим рівнем ризику проактивно складати списки добровільної евакуації заздалегідь до ескалації, включаючи ключові потреби та обмеження мобільності мешканців, щоб сприяти більш ефективному плануванню та розподілу транспорту.
- Розробити та розповсюдити у громадах з високим рівнем ризику прості для розуміння контрольні списки перед евакуацією, що включатимуть інформацію про те, що необхідно зібрати, куди їхати, чого очікувати та як отримати подальшу підтримку, з версіями, адаптованими для людей похилого віку.
- Удосконалити стратегії багатоканальної комунікації, поширюючи своєчасну інформацію про евакуацію через місцеві гучномовці, громадські мережі, друковані оголошення та інформаційно-просвітницьку роботу «від дверей до дверей», особливо для людей похилого віку та тих, хто не має доступу до цифрових технологій.
- Посилити механізми координації між місцевими органами влади та неурядовими організаціями, щоб забезпечити узгодженість повідомлень про евакуацію та зменшити розбіжності в якості евакуації в різних населених пунктах.

2. Покращити доступність та інклюзивність евакуації та прийому

- Розширити послуги соціального таксі або транспортної допомоги в приймаючих муніципалітетах для підтримки маломобільних евакуйованих (наприклад, людей похилого віку, людей з інвалідністю) у доступі до медичних, соціальних послуг та адміністративних установ.

3. Посилити доступ до інформації, документації та правової допомоги

- Організувати регулярні (наприклад, щомісячні) інформаційно-просвітницькі візити працівників соціального захисту до колективних центрів для інформування мешканців про наявні послуги, вирішення проблемних питань та перенаправлення осіб для отримання подальшої підтримки. Ці зустрічі мають охоплювати такі теми, як соціальна допомога, варіанти переселення, доступ до охорони здоров'я тощо.
- Організувати регулярну юридичну та адміністративну підтримку колективних центрів та приймаючих місць, щоб допомогти евакуйованим з реєстрацією ВПО, оновленням інформації про місце проживання та доступом до програм фінансової допомоги.
- Надавати чіткі письмові інструкції (наприклад, листівки або плакати) про права, доступні послуги та кроки для переселення, адаптовані до різних рівнів грамотності, й розповсюджувати їх у всіх притулках і транзитних центрах.

4. Покращити послуги з охорони здоров'я та психосоціальної підтримки

- Сприяти мобільним візитам (наприклад, щомісячним) медичних працівників або представників місцевих управлінь охорони здоров'я до колективних центрів, особливо тих, де проживають люди похилого віку, для моніторингу стану здоров'я та перенаправлення на спеціалізовану медичну допомогу.
- Розширити доступ до психічного здоров'я та психосоціальної підтримки через підготовлений персонал або мобільних психологів, особливо в місцях масового проживання ВПО. Психосоціальні заходи мають бути спрямовані на подолання тривоги, травми та соціальної ізоляції.
- Сприяти проведенню групових психосоціальних заходів, зокрема розважальних програм (наприклад, кінопоказів, настільних ігор, творчих майстерень), щоб сприяти соціальній взаємодії та психологічному відновленню.

5. Забезпечити мінімальні стандарти в умовах колективних центрів

- Заохочувати муніципалітети розробляти та поширювати чіткі інструкції щодо правил, прав та обов'язків у колективних центрах (наприклад, тривалість перебування, вимоги до оплати, процедури укладання договорів) за допомогою листівок та усного інструктажу після прибуття.
- Стандартизувати умови прийому в транзитних та колективних центрах, щоб забезпечити надання базових речей, таких як постільна білизна, гігієнічні набори, кухонне приладдя та чиста питна вода.
- Покращити доступ до надійного інтернет-зв'язку в колективних центрах, щоб забезпечити евакуйованим доступ до новин, онлайн-сервісів і спілкування з родичами.

6. Підтримувати довгострокове розміщення та інтеграцію

- Розширити підтримку евакуйованих, які шукають довгострокові житлові рішення, включаючи юридичну, фінансову та матеріально-технічну допомогу. Співпрацювати з муніципалітетами та гуманітарними організаціями для визначення наявного житлового фонду, надання допомоги у проведенні ремонтних робіт, якщо це необхідно, та підбору житла для вразливих домогосподарств.

Ця швидка оцінка була створена в межах проєкту, що реалізується Данською радою у справах біженців (ДРБ) за фінансової підтримки Європейського Союзу. Погляди та думки, висловлені в цьому документі, належать виключно автору(ам) і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу або ДРБ. Європейська Комісія не несе відповідальності за зміст цього матеріалу.